

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Chudoba a sociální vyloučení

Vojtěch Vokoun

Bakalářská práce

2012

Anotace

Tato závěrečná práce je zaměřena na téma chudoby a sociálního vyloučení, které jsou stále aktuální, a je třeba se nad touto problematikou zamyslet. Jsou zde uvedeny definice, druhy chudoby, příčiny jejího vzniku a následně i některá opatření k jejich potlačení. V práci jsou rovněž uvedeny údaje a informace o chudobě, jak v globálním měřítku, tak i v rámci České republiky. Další částí práce je téma sociálního vyloučení, kde se uvádí jeho definice, rizika, jež přináší a některé příklady z druhů vyloučených lokalit. Poslední část této práce, zahrnuje praktickou část, obsahující vlastní výzkum na dané téma. Je zde uvedena výzkumná metodika, hypotézy, detailní popis otázek a odpovědí z použitého dotazníku.

Klíčová slova

Chudoba, sociální vyloučení, nerovnost, deprivace

Anotation

This thesis is focused on topics of poverty and social exclusion which are still on the front burner and there is need for discussions about these issues. There are stated definitions, kinds of poverty, causes of its origin and subsequently some steps which suppress these causes. There are stated figures and information about poverty in global scale as well as in scale of Czech Republic. The second part of this thesis is topic of social exclusion where is its definition, risks which social exclusion brings and some examples of kinds of excluded localities. Last part of this thesis is a practical part which includes original research focused on given topic. There is presented research methodology, hypothesis, detailed description of questions and and answers included in questionnaire.

Key words

poverty, social exclusion, inequality, deprivation

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Chrudimi dne 26. Června 2012

Vojtěch Vokoun

OBSAH:	6
<u>Úvod</u>	8
<u>Cíle</u>	10
<u>1. Chudoba</u>	11
1.1 Definice	11
1.2 Koncepty chudoby	12
1.2.1 relativní koncepty	12
1.2.2 absolutní koncepty	13
1.2.3 přímé koncepty	13
1.2.4 nepřímé koncepty	13
1.2.5 preskriptivní koncepty	14
1.2.6 konsensuální koncepty	14
1.3 Měření chudoby	14
1.3.1 agregované a strukturální ukazatele	15
1.3.2 přímé nebo nepřímé ukazatele	16
1.3.3 relativní nebo absolutní indikátory	16
1.3.4 statické nebo dynamické soc. indikátory	16
1.3.5 stock nebo flow soc. indikátory	16
1.3.6 subjektivní nebo objektivní soc. indikátory	16
1.3.7 jednodimenzionální nebo multidimenzionální soc. indikátory	17
1.4 Příčiny chudoby	17
1.4.1 chudoba jako výsledek uspořádání společnosti a nerovnosti v ní	17
1.4.2 chudoba je výsledkem lenosti nedostatku vůle, nepředvídavosti a špatných morálních vlastností chudých	18
1.4.3 chudoba jako výsledek situačních faktorů	18

1.5 Způsoby řešení chudoby	19
1.5.1 sociální politika	20
1.5.1 cíle sociální politiky	20
1.6 Kultura chudoby	21
1.7 Chudoba v globálním pohledu	22
1.6.1 základní statistické údaje	22
1.8 Chudoba v České republice	25
<u>2. Sociální vyloučení</u>	27
2.1 Definice	27
2.2 Sociální rizika	30
2.3 Prostorová dimenze sociálního vyloučení	31
2.3.1 formy rezidenční segregace	32
<u>3. Praktická část – výzkum</u>	37
3.1 Hypotézy	37
3.2 Metodika výzkumu	38
3.3 Analýza výsledků	38
3.4 Shrnutí výsledků	47
<u>Závěr</u>	49
Seznam použité literatury	51
Internetové zdroje	52
Obrázky	52
Tabulky	52
Grafy	53
Přílohy	53

Úvod

Chudoba je bezesporu fenoménem, který provází lidstvo napříč celou historií a zasahuje do všech geografických oblastí. Je celosvětovým problémem a to hlavně v rozvojových zemích, ale je problémem i ve vyspělejších zemích západního světa. S rostoucí úrovní vzdělávání a rozvojem sociální politiky se o tento fenomén projevuje větší zájem, než tomu bývalo kdysi. V 19. století byly použity první prvky sociální politiky, které pak způsobily přímo vznik sociálního státu. Sociální politiky se liší stát od státu, protože mají nastavená jiná měřítka a pravidla. Najdeme rozdíly mezi sociální politikou v České republice, ve Velké Británii nebo ve skandinávských zemích. Rozdíly mohou tvořit tradice, nároky na životní úroveň a jiné společensko-ekonomické faktory v daných zemích.

Diametrálně odlišné jsou na tom země tzv. „třetího světa“. Jedná se především o země Afriky a Asie. V těchto státech je procento chudých několikanásobně vyšší než např. v zemích Evropské unie. Na tomto příkladu je pak vidět, jak je pojem chudoby relativní. Lidé zde žijí až na samotné hranici smrti z nedostatku zdrojů, které by jim zajišťovali základní, životně důležité potřeby. Lidé v těchto zemích trpí nedostatkem jídla, pitné vody, léků a absencí střechy nad hlavou. Do těchto zemí směřuje humanitární pomoc, která je dotována ze sbírek či fondů ve vyspělých zemích a od těchto států samotných. Bohužel, ale v mnoha případech ani několika miliardové humanitární pomoci nestačí pokrýt celý problém a dochází k dalším obětem. Už proběhlo mnoho snah, jak se chudoby zbavit, ale žádná nedokázala chudobu odstranit. Je však možné snažit se alespoň o zmírnění a předcházení zvětšování se této celosvětové problematiky. Za několik posledních let se v některých zemích situace zlepšila, ale jsou i země, kde se situace naopak zhoršila. Jde především o to, jaká je ekonomická situace v zemi, velké výkyvy se dějí hlavně tam, kde není nijak zvlášť stabilizována.

Velký podíl na větším zájmu o chudobu je i díky médiím, které nám ilustrativně zprostředkovávají situaci ve světě. I když někdy se může jednat o zprávy zkreslené. V těchto případech už závisí na nás, do jaké míry dokážeme informace rozeznávat a filtrovat. To, ale nic nemění na tom, že informovanost o této problematice vzrostla alespoň okrajově, ať už se jedná o informace z ghett ve Spojených státech nebo slamů v Africe či Indii. V médiích se také objevují nové zprávy vědeckých pracovníků, kteří se problematikou chudoby zabývají z různých úhlů pohledu.

Díky rozvoji bádání v oblasti společensko-ekonomických věd dochází přesnému odhalování problematických faktorů, které ovlivňují životy lidí v zemích, kde žijí. Právě tyto informace mohou v budoucnosti pomoci předcházet některým rizikům a hrozbám rozvíjejícím se především kvůli měnící se struktuře trhu.

Cíle:

- **Teoreticky nastítnit problematiku tématu Chudoba a sociální vyloučení**
- **Zprostředkovat faktické údaje o této problematice**
- **Zjistit pohled občanů na Chudobu (především na chudobu subjektivní) a sociální vyloučení**

1. Chudoba

1.1 Definice

Definice chudoby je velmi nejednoznačným pojmem, protože existuje mnoho definic a také pojetí, kterým se ho lidé snaží objasnit či vymežit. Je několik možných příčin, proč by se člověk mohl stát chudým nebo chudým už je. Můžeme použít Townsendovu definici (1979), kde chudobu považuje za deprivaci: *„Jedinci, rodiny a skupiny mohou být označeny za chudé, jestliže jejich zdroje nejsou postačující pro zajištění druhu stravy, participace a životních podmínek a příjemnosti života, které jsou obvyklé, nebo jejichž dosažení je přinejmenším široce podněcováno a schvalováno ve společnosti, k níž náležejí. Jejich příjmy jsou natolik pod úrovní příjmů, kterými disponují v této společnosti průměrní jedinci či rodiny, že je to de facto vylučuje z životních standardů, zvyklostí a činností obvyklých.“*

Další názor na to co je chudoba a tedy další definice: *„Je evidentní, že příjmová chudoba se nemusí vždycky překrývat s chudobou vyjádřenou ve spotřebě a s materiálními příjmy. Chudoba je dynamická – nedostatek materiálních zdrojů je podmíněn celou řadou jiných faktorů. Chudoba je také relativní – její vymezení je obvykle vztahováno k určitému sociálnímu standartu.“* (Sirovátka 2002:4)

Pokud chápeme chudobu jako důsledek nerovnosti, musíme si uvědomit, že chudoba a nerovnost nejsou vždy to samé. Je, ale několik možností, kdy mohou být oba tyto fenomény spojovány jako jeden. *„Chudobu lze chápat jako výraz extrémní nerovnosti, respektive jako distanci určité části populace nejen od bohatých, ale i od celého zbytku populace. V současném světě se nerovnost i chudoba stále generují a roztržka mezi bohatstvím a chudobou narůstá jak v globálním (chudé a bohaté státy), tak i v národním měřítku (chudí a bohatí občané).“* (Mareš 1999:39)

Světová banka ve své zprávě z roku 1990 definuje chudobu jako *„neschopnost dosáhnout minimálních životních standardů“*. Ve zprávě z roku 2000, zdůrazňuje, že chudoba představuje mnohvrstevnatou problematiku s mnoha různými ukazateli a kritérii.

Proč se většina společností snaží chudobu pojmenovat a vymežit obsah tohoto pojmu: určit, co je být chudý, respektive kdo je chudý? Definice chudoby slouží dvěma základním

účelům: Dovoluje měřit rozsah chudoby ve společnosti a určuje rozsah oprávnění chudých vůči sociálnímu státu.¹

1.2 Koncepty chudoby

Neexistuje „správná“ či „vědecká“ definice chudoby, o níž by se dosáhlo obecného konsensu, stejně jako neexistuje jediný obecně přijatý způsob jejího měření. Různé koncepty chudoby mohou být tříděny podle řady kritérií, přičemž se tato třídění vzájemně překrývají. Existují především tyto protikladné dvojice kategorií konceptů chudoby:

- absolutní či relativní,
- přímé či nepřímé,
- objektivní či subjektivní,
- preskriptivní (stanovené experty) či konsensuální.²

1.2.1 Relativní koncepty

V sociologii dnes převládá názor, že chudoba v průmyslově rozvinutých zemích je chudobou relativní. Mnoho osob ve Spojených státech by například nebylo považováno za chudé v Číně, Indii či Etiopii. Chudoba je vždy poměřována zejména vůči kvalitě života charakteristické v dané zemi.

Definici relativní chudoby vystihl Townsend (1979), která je již v části definice chudoby.

Relativní chudoba je založena na porovnání standardu chudých a těch, kdo chudí nejsou. Zdroje chudých jedinců, rodin či sociálních skupin jsou tak výrazně pod standardy dané společnosti, že je de facto vylučují z životních zvyklostí a aktivit na úroveň těchto standardů vázaných. Simmel napsal, že chudými nejsou jen ti, kdo jsou na (úplném) dně (celé) společnosti, ale chudobu lze nalézt v každé sociální vrstvě. Jestliže totiž část příslušníků určité sociální vrstvy má méně než její ostatní příslušníci, je pravděpodobné, že se (ve srovnání s nimi) budou cítit chudými. V relativním pojetí je chudoba ve značné míře

¹ Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 109

² Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 109 - 110

identifikována s příjmovou nerovností a nemůže být odstraněna bez odstranění této nerovnosti.³

1.2.2 Absolutní koncepty

Absolutní chudoba je spojována s nedostatkem prostředků k uspokojení základních potřeb – žít delší dobu pod absolutní hranicí chudoby znamená přímé ohrožení života. Koncept absolutní chudoby je tedy primárně založen na představě o minimální životní úrovni, zaručující osobám jen pouhé fyziologické přežití a nic víc. Hranice absolutní chudoby se nemění se změnou standardu života ve společnosti. Koncept absolutní chudoby není možný bez definice základních potřeb (tak jako koncept relativní chudoby není možný bez definice společensky platných standardů života) a předpokládá jejich stálost v čase bez vztahu k sociálnímu okolí.⁴

1.2.3 Přímé koncepty

Přímé koncepty jsou, dle Halleröda (1995a), založeny na měření chudoby až po transformaci příjmů do spotřeby. Samotné příjmy jsou v tomto případě považovány pro měření chudoby za nedostačující, neboť se do nich nepromítají různorodé okolnosti doprovázející jejich transformaci do spotřeby.⁵

1.2.4 Nepřímé koncepty

Nepřímé míry se opírají především o hodnocení disponibilního příjmu (Ringén, 1998) jedinců či domácností. Podle Halleröda (1995a) jsou nepřímé míry založeny na měření příjmů před spotřebou. Jde tedy o nominální příjmy, do kterých se nepromítá korekce jejich kupní síly, ani struktury výdajů. Nepřímé měření chudoby prostřednictvím příjmů je spojeno s řadou metodologických problémů, které se týkají především zjišťování příjmů (jak se vypořádat s příjmy, jež mají charakter sociálních transferů, s různou velikostí a strukturou domácností, s obdobím, za které jsou příjmy zjišťovány, se zdaněním příjmů apod.).⁶

³ Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 111 - 112

⁴ Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 113

⁵ Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 115

⁶ Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 116

1.2.5 Preskriptivní koncepty

Preskriptivní definice chudoby se týkají vymezení charakteristik chudých prostřednictvím „expertních odhadů“. Patří k nim různé spotřební koše, „garantované minimální příjmy“ jako úroveň nějaké vymezené sociální dávky a různě vymezená životní minima jako příjmové hranice zakládající nárok na sociální podporu.⁷

1.2.6 Konsensuální koncepty

Konsensuální definice chudoby jsou založeny na konsensu společnosti o tom, koho za chudého považovat a koho ne. Jak konstatují Mack a Lansley (1985), chudoba je takto definována odkazem na názor společnosti jako celku, založený na širokém společenském konsensu o tom, co tvoří nezbytnosti života.⁸

1.3 Měření chudoby

V předchozí části, jsme se dozvěděli, že je několik konceptů chudoby. Tudiž jestli chceme měřit chudobu, je důležité vybrat si ten správný a na něj se zaměřit.

Pak zbývá ještě se rozhodnout mezi jednotlivými koncepty chudoby a mnoha možnými konkrétními mírami chudoby uvnitř zvoleného konceptu. Měření je přitom provázáno celou řadou obecných i specifických metodologických problémů, které provázejí použití konkrétních konceptů a měr (určení času měření, jednotky měření a její velikosti a struktury apod.). K čemu vlastně slouží pokusy měřit chudobu?⁹

Přijetí různých konceptů chudoby totiž vede nejen k různému obsahu chudoby neboli určení „*kdo je chudý*“, ale i k různému rozsahu chudoby neboli k odpovědi na otázku „*kolik chudých ve společnosti je*“ a nakonec na otázku „*kolik je oprávněných chudých*“ neboli těch, kdo mají z titulu své chudoby právo či nárok na podíl z redistribuce prováděné prostřednictvím sociálního státu.

Výstupem monitoringu sociálních jevů může být *informace o stavu* sledovaných fenoménů v konkrétním okamžiku, ale mohou jím být i časové řady dat podávajících *informace o procesu změn* stavu těchto fenoménů za delší časový úsek a o *trvání* sledovaného fenoménu.

⁷ Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 117

⁸ Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 117

⁹ Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 120

Samotné monitorování chudoby je determinováno především:

- volbou konceptu chudoby (absolutní nebo relativní).
- rozhodnutí jak (přímo či nepřímo) a kdy (před sociálními transfery nebo po nich) ji měřit,
- nalezením vhodných validních (měřících skutečně to, co se od nich očekává, že měřit budou) indikátorů tohoto konceptu,
- rozhodnutími o hranici chudoby - úrovně indikátorů oddělující chudé od ostatních,
- databázemi, jež jsou k dispozici respektive daty, které jsme schopni k tomuto účelu jednorázově (byť i opakovaně) shromáždit,
- účelem, jemuž má sloužit.

Z hlediska svého typu jednotlivé sociální indikátory (a týká se to i indikátorů vhodných pro monitorování chudoby) mohou být v první řadě:

- agregované nebo strukturální,
- přímé nebo nepřímé,
- absolutní nebo relativní,
- statické nebo dynamické,
- zachycující stav a jeho strukturu nebo změny (stock nebo flow),
- subjektivní nebo objektivní.
- jednodimenzionální (jednoduché míry) nebo multidimenzionální (indexy).

1.3.1 Agregované a strukturální ukazatele

Jde nám o charakteristiky jedinců, které můžeme konec konců pro charakterizaci větších celků agregovat (například míra nezaměstnanosti, míra kriminality, počet či podíl osamoceně žijících důchodců, osob bez kvalifikace, příjemců sociálních dávek, mortalita apod. na určitém území nebo v určité sociální kategorii), nebo nám jde o charakteristiky těchto celků, které nelze z vlastností jedinců odvodit, neboť jsou vlastnostmi systémů a prostředí, v nichž tyto jedinci žijí (kvalita životního prostředí, dopravní dostupnost místa, počet volných míst a struktura trhu práce či jeho občanská vybavenost apod.)

1.3.2 Přímé nebo nepřímé ukazatele

Chudobu lze měřit nepřímo pomocí prostředků, jež má domácnost či jedinec na pořízení základních zdrojů a uspokojení potřeb anebo přímo skrze rozsah vlastní spotřeby (deprivaci z nedostatečné spotřeby).

1.3.3 Relativní nebo absolutní sociální indikátory

Rozlišení mezi chudobou absolutní a relativní je významné v tom, že implikuje nejen rozdílné způsoby, jakými společnost chudobu měří, ale i rozdílné způsoby, jak se s ní vyrovnává a jakou konkrétní podobu standardů (příjmového) životního minima přitom používá.

1.3.4 Statické nebo dynamické sociální indikátory

Sociální indikátory lze rozlišovat i podle toho, zda se zaměřují jen na popis určitého stavu v daném okamžiku, čemuž odpovídají statické indikátory, nebo zda mají ambici postihnout procesuální stránku indikovaného jevu a délku jeho trvání a modelovat vztah příčin, výstupů a důsledků, čemuž odpovídají dynamické indikátory (Berger-Schmitt, Jankowitch, 1999).

1.3.5 Stock nebo flow sociální indikátory

Může se jednat o flow indikátory, které měří determinanty změn stavu (například kvalifikace osob vstupujících na trh práce nebo z trhu práce odcházejících), nebo o stock indikátory měřící tento stav (například kvalifikace všech osob na trhu práce).

1.3.6 Subjektivní nebo objektivní sociální indikátory

Objektivní míry chudoby předpokládají, že status jedince (jeho identifikace jako chudého) je či může být verifikován pomocí dokumentů (doklady o příjmu, majtkové příznání apod.). Pokud jde o příznání oprávnění k sociální dávce či sociální službě, je situace žadatele o ní poměřována k stanovenému standardu, jenž status chudého, který toto oprávnění zakládá (například příjem od stanoveným životním minimem), vymezuje.

Subjektivní míry zachycují reflexi vlastní situace konkrétními subjekty, varíují od prostého dotazu typu „cítíte se být chudou rodinou, respektive chudou domácností či

chudým jedincem“ přes požadavek, aby se člověk situoval na kontinuální škále různého rozsahu.

1.3.7 Jednodimenzionální a multidimenzionální sociální indikátory

Chudoba a (zejména) sociální exkluze nejsou mnohdy konceptualizovány jako jednoduchý stav měřitelný jediným indikátorem (například příjmem), ale jako komplexní a multidimenzionální fenomén - deprivace, respektive vyloučení z participace v mnohých oblastech a aktivitách společenského života.¹⁰

1.4 Příčiny chudoby

Odpovědi na otázky týkající se příčin chudoby nejsou jen věcí veřejného mínění a postoje chudých k vlastní chudobě. V neposlední řadě jsou politickým problémem. Představují nejen popis určitého stavu, ale implikují i typ jednání směřující k jeho změně. Jsou součástí permanentního procesu hledání konsensu o tom, koho a v jakém rozsahu bude společnost podporovat. Otázky po příčinách chudoby jsou součástí hry o status (povinnosti a oprávnění) chudých a chudoby v dané společnosti. Odpovědi na ně se liší jak v čase, tak i geograficky mezi zeměmi.¹¹

Rada Evropy vymezila v roce 1984 chudé lidi takto: Jsou to lidé, kteří disponují tak malým objemem prostředků, že jsou vyloučeni ze způsobu života, který je v zemi, ve které žijí, přijatelný jako minimum.

Mareš vymezil několik druhů příčin chudoby:

1.4.1 Chudoba jako výsledek uspořádání společnosti a nerovnosti v ní

Chudoba není výsledkem osobní nedostatečnosti nebo osobního selhání. To, že někdo se stává či zůstává chudým, je výsledkem hry strukturálních sociálních sil. Příčiny chudoby jsou pro chudé vnějšími silami, nad kterými nemají žádnou kontrolu a jež reprodukuje ve společnosti (nespravedlivý) sociální řád, v němž jsou někteří bohatí a někteří fatálně chudí. Chudoba je výsledkem sociální nespravedlnosti společnosti (existence nerovnosti) – nízkých mezd, nedostatku pracovních příležitostí, diskriminace. Je vytvářena a udržována

¹⁰ Mareš, Petr, Chudoba v České republice v letech 2004 str. 4 - 11

¹¹ Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 61

politickými a ekonomickými vztahy ve společnosti těmi politickými a ekonomickými silami, které mají na udržení těchto vztahů bytostný zájem.

V tomto pojetí je chudoba spojena především s třídním statusem. Chudoba tak může být chápána i jako atribut určitých pozic v profesní struktuře společnosti, která je polem konfliktů a konkurence. Chudí jsou na dně této profesní struktury.

Strukturální vysvětlení chudoby může být také založeno na struktuře vlastnictví. Chudí a nekvalifikovaní vlastní jen malý nebo žádný kapitál, což je činí závislými na vlastnících tohoto kapitálu. Stejně tak je sem nutné zařadit vysvětlení odvozená ze struktury autority. Chudí se téměř výlučně nacházejí na dně ekonomických, mocenských i profesních struktur a jsou zde jen objektem působení existujících autorit. Pracují často v odvětvích, kde nepůsobí odbory, a politicky jsou bezmocní. Čím jsou chudší, tím méně pravděpodobná je jejich účast ve volbách, jejich politická participace a možnost vytvářet vlivná lobbistická sdružení.¹²

1.4.2 Chudoba je výsledkem lenosti, nedostatku vůle, nepředvídatosti a špatných morálních vlastností chudých

Sem můžeme zařadit celou řadu názorů od genetických vysvětlení, která odvozují chudobu z předpokládaných biologických zděděných charakteristik chudých jedinců, přes vysvětlení psychologická, vztahující ji k jejich vrozeným či osvojeným osobnostním rysům, až po sociální, která původ chudoby odvozují z charakteru procesu socializace chudých. Za základní nedostatky, které souvisí s lidským kapitálem, na druhé straně ty, které se týkají morálního profilu jedince.

Nemá – li někdo dostatek lidského kapitálu, pak je to považováno za důsledek jeho lenosti (nebyl ochoten investovat do jeho získání žádné úsilí) či nepředvídatostí (nepovažoval tuto investici za potřebnou).

Především liberalistická tradice požaduje po každém jedinci plnou odpovědnost za vlastní osud. Vychází s premisy existující rovnosti v příležitostech pro všechny, a proto činí chudé za jejich chudobu zodpovědné.¹³

1.4.3 Chudoba jako výsledek situačních faktorů

Mezi výše uvedenými stanovisky se objevuje též názor, podle kterého jedinci nenesou přímou odpovědnost za svoji chudobu, ale odpovědná za ni není ani tak společnost

¹² Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 62 - 63

¹³ Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 64

(společenské uspořádání) jako spíše rodina či komunita. Tento názor přesouvá větší váhu příčin chudoby na sociální podmínky, které formují jedince s určitými sociálními vlastnostmi (tyto podmínky, nikoliv tyto vlastnosti, jsou chápány jako příčiny chudoby).

Neadekvátní rodinná výchova, nízké aspirace a nevhodné rodinné prostředí i prostředí sousedství i širší komunity ovlivňují negativně hodnotový systém dětí. Chudoba se stává normou a očekávaným způsobem života. Děti si neosvojují hodnoty motivující ke snaze o únik z tohoto prostředí. V takto vzniklé kultuře bídy se lidé sice naučí se svou chudobou žít, avšak adaptační mechanismy, které jim dovolí v této situaci přežít, zároveň vedou i k tomu, že ji akceptují jako normální stav, z něhož není úniku.

Za situační můžeme ovšem považovat i chudobu vznikající v důsledku různých neštěstí a chudobu frikční, která může být spojena s jednotlivými etapami lidského života a s rozdílnou zátěží v nich.

1.5 Způsoby řešení chudoby v ČR

Sociálním problémům je vždy humánnější a účinnější a zpravidla i finančně výhodnější předcházet. Z hlediska řešení chudoby znamená prevence přijímání řady sociálněpolitických opatření v nejrůznějších dílčích sociálních politikách zaměřených k omezení nebo zmírnění chudoby či příčin jejího výskytu. K prevenci chudoby primárně může přispět zejména adekvátní vzdělávací politika, politika sociálního zabezpečení a politika zaměstnanosti (svými aktivními, i pasivními opatřeními).

V souvislosti s rostoucí tzv. novou, moderní chudobou (spojenou s nezaměstnaností) připadá v soudobém světě v prevenci chudoby snad největší role vzdělávací politice. Již dnes, a tím více v budoucnosti, budou nedostatečně vzdělaní lidé prohrávat na trhu práce, právě oni budou bez pracovních míst. Oni zchudnou a nejvíce rozšíří chudobu v zemi. Lidé se budou stávat chudými především proto, že nebudou součástí globální sítě vědění. Chudobu ovlivňují i investice do vzdělání a řada opatření, které občana zabezpečují v běžných a standardně se vyskytujících sociálních událostech (např. dobré zajištění ve stáří, invaliditě atd.).¹⁴

¹⁴ Krebs, V. a kol. Sociální politika, 4. vyd. str. 116

1.5.1 Sociální politika

Chudoba je považována za celospolečenský problém, který přetrvává již od vzniku společnosti, jak jí známe. A předpokládá se, že jím bude i v budoucnosti. V dnešní době se snaží společnost proti tomuto fenoménu bojovat. Vyspělé státy si zvolily jako nástroj v tomto boji sociální politiku.

Sociální politika je velmi široký pojem a existuje pro ni několik různých definic. Především je nutné zdůraznit, že sociální politika je vždy součástí určitého společenského celku. Sociální politika, její cíle, funkce, nástroje, se nevytváří izolovaně, ale v souladu s dalšími sférami společnosti (ekonomické, sociální, ekologické, vědeckotechnické, politické, existenční). Na její vznik a fungování mají vliv i normy ekonomické, politické, mravní a další. Složitost a spletitost těchto vztahů a vlivů jednoznačnou všeobecně přijímanou definici vylučuje. Téměř každý autor práce o sociální politice má svoji definici sociální politiky. Názor na sociální politiku souvisí s vnímáním samotného pojmu sociální. Ten je obvykle chápán ve třech významových rovinách, závislých na šíři záběru:

- V nejširším slova smyslu, tj. sociální jako společenský.
- V užším slova smyslu, tj. sociální jako snaha směřující ke zdokonalování životních podmínek lidí.
- V nejužším slova smyslu, tj. spíše ve smyslu řešení nastalých nepříznivých nebo v nouzových sociálních situacích.¹⁵

(<http://granty.vsers.cz/dokument/Socialni%20politika.pdf>)

Sociální politiku, je nutno – a v jistém slova smyslu především – vnímat jako celek, jako určitý systém s četnými komplikovanými vnitřními vazbami i s vazbami na ostatní prvky společenského systému. Sociální politika je tedy úzce vázána i na své společenské okolí. Je tedy vždy specifická v každé zemi a době, ale jsou jí zároveň vlastní i určité společné znaky.¹⁶

1.5.2 Cíle sociální politiky

Sociální politiku jsme charakterizovali jako určitou společenskou činnost, která směřuje k ovlivňování sociální reality (sféry). Touto činností jsou prosazovány určité, tj. sociálněpolitické cíle. Tyto cíle je možno obecně charakterizovat jako normativní

¹⁵ Projekt: K naplnění předpokladů pro výkon činnosti v sociálních službách
Registrační číslo projektu: CZ.1.04/3.1.03/22.00130

¹⁶ Krebs, V. a kol. Sociální politika, 4. vyd. str. 20

vymezení chtěné budoucnosti, tj. budoucí podoby a charakteru sociální politiky. Je pro ně typické, že tyto cíle by měly:

- sledovat zákonitosti společenského vývoje, a být tedy stanovovány v jeho intencích;
- zobrazovat potenciály budoucího rozvoje tedy možnosti, které v latentní podobě mohou přivodit určité změny v sociální politice;
- být v potřebné míře konkretizovány (např. z hlediska času, formy, způsobu řešení sociálních problémů, nákladovosti atp.).¹⁷

1.6 Kultura chudoby

Koncept „kultura bídy“ zformuloval americký antropolog Oscar Lewis (1961, 1966) na základě antropologických studií chudoby a rodin v městských chudinských čtvrtích v Mexico City a San Juanu. Lewis chápal chudobu spíše jako způsob života a životní strategii než jako pouhou ekonomickou deprivaci.

K hlavnímu obsahu kultury bídy patří:

- Chudí jsou svými životními podmínkami postaveni před odlišné životní problémy než chudá populace.
- Aby se s těmito problémy mohli vypořádat, vytvářejí si specifický životní styl.
- Prostřednictvím kolektivní vzájemné interakce v relativním odloučení od prostředí nechudé populace se tento životní styl stává společnou charakteristikou chudých. Představuje společně sdílené hodnoty, postoje a (vzorce) chování specifický životní styl se stává (sub)kulturou.
- V okamžiku, kdy se subkultura institucionalizuje, má tendenci sebereprodukovat se. Její hodnoty, postoje a (vzorce) chování jsou generačně přenášeny z rodičů na jejich děti (děti jsou socializovány v kultuře bídy).
- Tato kultura vytváří základní charakter a osobnost lidí, které jim umožňují přizpůsobit se životu v chudobě a přežít v jejím prostředí, ale současně je handicapují při pokusech z chudoby se vymanit. Takže zůstávají chudými, i když se

¹⁷ Krebs, V. a kol. Sociální politika, 4. vyd. str. 37

sřetávají s příležitostmi vymanit se z chudoby (nedokáží je ani využít, ani vyhledávat).

K charakteristikám způsobu života v kultuře bídy patří, podle Lewise, neúprosný boj o živobytí. Opuštěnost, hlad, ekonomická nejistota a nemoci jsou průvodními jevy tohoto života. Místo konvenčních sňatků je zde běžné nesezdané soužití, které lze bez formalit zrušit. Bydlení v malých, špatně vybavených a přeplněných bytech ztěžuje možnosti harmonického soužití. Mládež nedokončuje svou školní docházku, v jejímž průběhu si tak jako tak neosvojila hodnoty a konvence hlavního proudu společnosti (ať již se týkají chování, či aspirací). Pro kulturu bídy je na komunitní úrovni charakteristická nedostatečná participace v institucích širší společnosti. Na úrovni rodiny jde o krátké dětství, předčasné sexuální zkušenosti, nemanželské soužití spojené s nestabilitou těchto svazků a vysoký podíl osamělých matek s dětmi. Na individuální rovině se jedná o silný pocit marginality a bezmocnosti, závislosti a inferiority. S tím je spojeno slabé ego, nedostatečná kontrola emocí a impulzů, orientace na přítomnost s neschopností plánovat a odkládat požitky, sklon k fatalismu a tolerance k patologickému chování všeho druhu.¹⁸

1.7 Chudoba v globálním pohledu

Asi 1,2 miliardy lidí je nuceno žít s denním příjmem nižším než jeden americký dolar. Zhruba polovina světové populace disponuje příjmem nižším než dva dolary na den. Díky chronickému nedostatku příležitostí jsou tyto lidé odsouzeni žít v neustálé nejistotě, sužování hladem, nemocemi, negramotností, nezaměstnaností a beznadějí. Často jim chybí přístup k potravinám a nezávadné pitné vodě, hygieně, vzdělání, zdravotní péči a moderním službám.

1.7.1 Základní statistické údaje

Přestože i ve vyspělých zemích žije mnoho chudých, drtivá většina extrémně chudých lidí žije v rozvojových zemích. Z celkového počtu 4,6 miliardy lidí v rozvojových zemích:

¹⁸ Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999, str. 176 - 177

- Téměř 800 milionům nemá dostatek jídla, aby mohli vést normální, zdravý a aktivní život.
- Více než 850 milionů neumí číst a psát.
- Více než miliarda postrádá přístup k nezávadné čisté vodě.
- Zhruba 2,4 miliardy lidí postrádají přístup k základní hygieně.
- Téměř 325 milionů chlapců a dívek nemůže chodit do školy.
- 11 milionů dětí mladších pěti let umírá každý rok z příčin, jimž je možné zabránit.
- Asi 36 milionů lidí žije s HIV/AIDS.
- Kolem 120 milionů párů nemá přístup k antikoncepci, i když by ji chtělo užívat.
- Míra chudoby ve východní Asii klesla z 28 procent v roce 1990 na 15 procent v roce 1999; počet chudých lidí v této oblasti se za stejnou dobu snížil z 418 na 267 milionů.
- V subsaharské Africe je míra chudoby asi 48 procent a po celé uplynulé desetiletí zůstávala víceméně konstantní; absolutní počet chudých lidí však mezi lety 1990 a 1998 vzrostl z 220 na 300 milionů.¹⁹

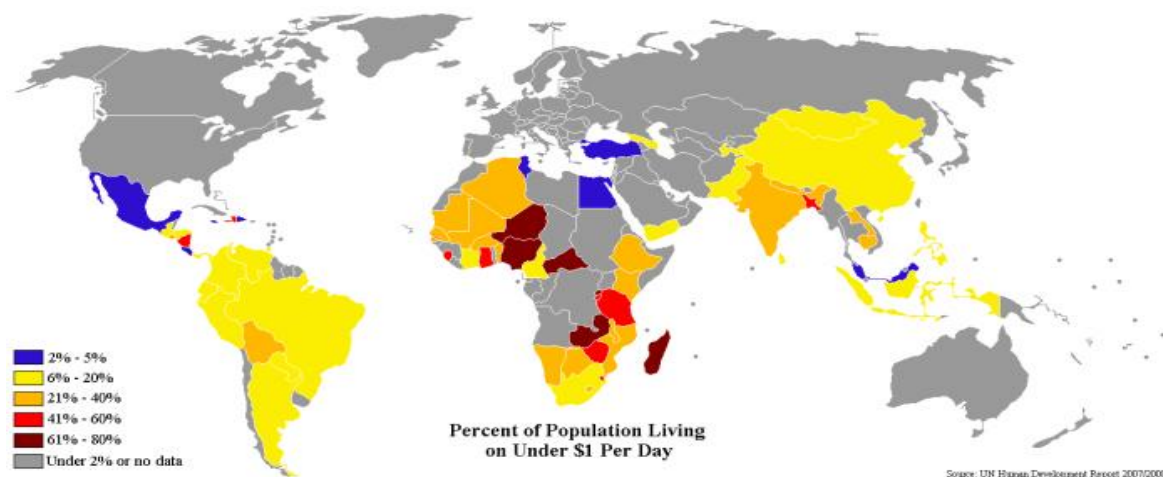
Nejvíce alarmující situace a pravděpodobně nejcitlivější téma jsou děti. Těch máme na světě 2,2 miliardy, nicméně každé druhé dítě trpí chudobou. 640 milionů dětí nemá kde bydlet, 400 milionů dětí nemá přístup k bezpečnému vodnímu zdroji, 270 milionů dětí neví, co to znamená lékařská péče, 121 milionům dětí se nedostává žádného vzdělání.²⁰

¹⁹ <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1063>

²⁰ <http://dreamlife.cz/chudoba-ve-svete-pohled-na-druhou-stranu-mince/article.html?id=1533>

Obrázek č. 1.

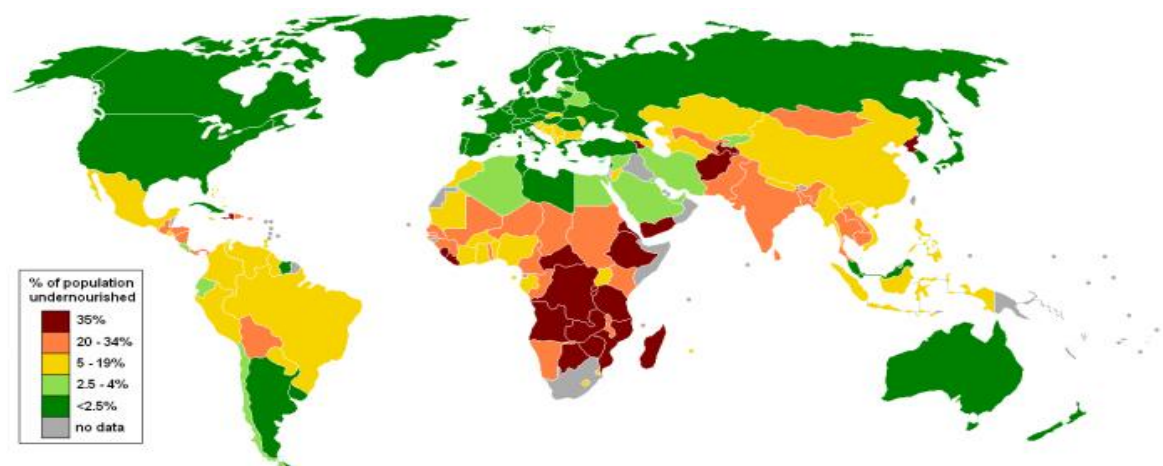
Mapa světové populace zachycující procento obyvatel žijících s rozpočtem nižším než 1 dolar na den. Z roku 2006.

21

Obrázek č. 2.

Největší hladomory trpí zejména Afrika, avšak Asie a Jižní Amerika mají na světovém průměru také význačný podíl. Z roku 2006.

22

²¹ <http://dreamlife.cz/osobni-rozvoj/mysleni/chudoba-ve-svete-pohled-na-druhou-stranu-mince/gallery.php?id=1533&photo=11936>

²² <http://dreamlife.cz/osobni-rozvoj/mysleni/chudoba-ve-svete-pohled-na-druhou-stranu-mince/gallery.php?id=1533&photo=11935>

1.8 Chudoba v České republice

Stejně jako v ostatních zemích bývalého východního bloku došlo i v ČR v posledních letech k nárůstu počtu chudých lidí. S nástupem tržní ekonomiky vzrostla nezaměstnanost, přičemž sociální podpora ze strany státu se začala postupně ztenčovat. Zatímco celková životní úroveň většiny lidí stoupala, část obyvatelstva zaznamenala její pokles. V každém případě se ovšem tato „nová chudoba“ liší od chudoby v rozvojovém světě. Kvůli bezplatnému školství a zdravotnictví, které bylo a je dostupné téměř všem, zůstávají v České republice ukazatele lidského rozvoje jako vzdělanost a zdraví na poměrně vysoké úrovni.

Podle metodiky Evropské unie z roku 2006 však v České republice žije v chudobě každý desátý obyvatel. To znamená, že jeho příjmy nedosahují 60 procent středního příjmu. Chudobou jsou v ČR, stejně jako jinde na světě, nejvíce ohroženy děti, nezaměstnaní, zdravotně postižení či chronicky nemocní, ženy, neúplné rodiny, národnostní menšiny a venkovské obyvatelstvo. V České republice se nachází více než 300 vyloučených lokalit, tzv. ghett, ve kterých žije 80 tisíc lidí a ve kterých je nezaměstnanost vyšší než 90 procent.²³

Ze studie Eurostatu z roku 2007 vyplynulo, že si Česká republika v rámci evropské unie vede velmi dobře, co se týče lidí ohrožených chudobou. Česká republika má mezi zeměmi sedmadvacítky nejméně obyvatel, kterým hrozí chudoba. Tomuto riziku je vystaveno jen 9 % obyvatel. Hned za Čechy skončili Slováci a Nizozemci s 11 %. V Unii je chudobou ohrožena necelá pětina obyvatel. Znamená to, že jejich příjem se po zaplacení povinných výdajů pohybuje pod hranicí chudoby v dané zemi. Nejvyšším rizikem chudoby pak trpí obyvatelé Lotyšska (26 %), které bylo v rámci EU nejsilněji zasaženo ekonomickou krizí, Rumunska (23 %), Bulharska (21 %) a Španělska (20 %).

Riziko chudoby je relativní údaj, neboť hranice chudoby se liší země od země. Více než celková populace jsou pádem na okraj společnosti ohroženy děti do 17 let a staří lidé. Nejlépe jsou na tom děti v Dánsku, kde je ohrožených jen 9 procent z nich, a důchodci v Lucembursku, kde hrozí chudoba jen každému dvacátému seniorovi. Česká republika se

²³ http://www.rozvojovka.cz/chudoba_226_15.htm

může pochlubit velmi nízkým rizikem i u těchto částí populace – nouze hrozí 13 procentům dětí a 7 procentům důchodců.²⁴

²⁴ <http://www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/eurostat-v-ceske-republice-je-nejnizsi-riziko-chudoby-ze-zemi-eu-006980>

2. Sociální exkluze – vyloučení

2.1 Definice

Jelikož chudoba a sociální exkluze jsou si tak blízké můžeme se s procesem sociální exkluze setkat v různých formách snad ve všech historických společnostech, stejně jako s vyloučenými jedinci, sociálními kategoriemi i kolektivitami.

Systematickou debatu o konceptu sociální exkluze vyvolala teprve kniha vysokého státního úředníka René Lenoira *Exkludování. Jeden Francouz z deseti* (1974). Považuje sociální vyloučení za problém těch, kdo jsou málo adaptabilní, a proto vyžadují soucit. Kromě fyzicky a mentálně handicapovaných sem řadí též sociálně neadaptované. Dělí je do dvou kategorií: na jedné straně lidé marginální a asociální (delikventi, prostitutky, žebráci, alkoholici), na straně druhé osoby zranitelné (příslušníci rasových a etnických menšin). Od konce sedmdesátých let se pojem sociálního vyloučení rychle šíří spolu s tím, jak se šíří dlouhodobá nezaměstnanost a jak celé vrstvy mají stále větší potíže proniknout na trh práce a udržet se na něm. Room konstatuje, že přesun od konceptu chudoby ke konceptu sociální exkluze je výsledkem snahy zachytit nové rysy rostoucí chudoby 80. let našeho století: (a) její přetrvávání v čase a (b) prostorovou koncentraci (c) doprovázenou zde marginalizací, patologickým jednáním a vzdorováním normám hlavního proudu společnosti, ale současně i (d) závislostí na sociálním státu a (e) rozpadem tradičních sociálních institucí, jako je například rodina. (Room et al. in Keller 1990)²⁵

V roce 1976 vzniká první úřední definice sociálního vyloučení. Stanovila ji Rada Evropy: „Za chudé jsou považováni jednotlivci a celé rodiny, jejichž zdroje jsou natolik slabé, že tito lidé jsou vyloučeni ze způsobu života, zvyklostí a aktivit, jež jsou považovány za normální ve státě, v němž žijí“. (Thomas in Keller 1997: 26)²⁶

Existuje celá řada vymezení sociální exkluze, z nichž můžeme prezentovat definici, která představuje v Evropské unii obecně rozšířené pojetí sociální exkluze. Tato definice vymezuje sociálně vyloučené jedince „jako obyvatele/občany dané společnosti, kteří z důvodů, které nemají sami pod kontrolou, nemohou participovat na obvyklých aktivitách, k

²⁵ Mareš, Petr. *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*[online]. Vol. 36 (No. 3: 285-297). Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno: Sociologický časopis, 2000, roč. 2000, č. 3 [cit. 2012-03-14]. str. 285

²⁶ KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. 2010 str. 168

nimž by je jejich občanství opravňovalo a na něž aspirují“ [Burchardt, Le Grand, Piachaud in Mareš, Sirovátka 1999: 229].²⁷

Existuje snaha vymezit dimenze sociální exkluze. Percy-Smith (2000) například rozlišuje její dimenzi *ekonomickou* (dlouhodobá nezaměstnanost, nízký příjem a příjmová chudoba...), dimenzi *sociální* (rozbití tradiční domácnosti a rozpady manželství, sociální izolace, bezdomovectví, různé sociálně patologické jevy jako kriminalita, nechtěná těhotenství nezletilých...), dimenzi *politickou* (upírání politických práv, neschopnost participace, nízká účast ve volbách...), dimenzi *komunitní* (devastované prostředí a obydlí, nedostupnost služeb, kolaps podpůrných sítí...), dimenzi *individuální* (fyzicky nebo mentální handicap či nemoc, chybějící vzdělání a kvalifikace, ztráta sebevědomí a sebeúcty...), dimenzi *skupinovou* (koncentrace uvedených charakteristik vyloučení v určitých sociálních skupinách) a dimenzi *prostorovou* (koncentrace vyloučených v oblastech s kumulací rizikových vlivů a bez odpovídající kvality života: kriminalita, špatné životní prostředí, nedostatečná dopravní dostupnost a infrastruktura, nekvalitní občanská vybavenost včetně školství a zdravotnictví...). Prostorová dimenze sociální exkluze je velmi významná nejen z hlediska sociologické teorie, ale i z hlediska sociální politiky.²⁸

Autoři konceptů sociálního vyloučení nejsou všichni stejného názoru. Na jedné straně existují autoři, podle nichž umožňuje přijetí tohoto diskurzu politikým elitám zastírat rostoucí nerovnosti (Levitas 1996), a odvádět tak pozornost od centrálních problémů moderní společnosti. Početnější než názory skeptické jsou ovšem názory, podle nichž používání konceptů sociální exkluze, sociální inkluze a sociální koheze naopak umožňuje nevýhody plynoucí z nerovnosti ve společnosti pro jedince nebo kolektivity vnímat ostřeji. Podle některých autorů je koncept sociální exkluze užitečný tím, že upozorňuje na potřebu integrace vytvářející vnitřní solidaritu větších celků – lokalit, skupin, národů, ras, což je proces, který má sociální politika posilovat (Silver 1995). Neschopnost vyloučených efektivně participovat na ekonomickém, politickém, kulturním a sociálním životě společnosti totiž není jen jejich osobním rizikem, ale představuje i riziko pro společnost.

²⁷ Mareš, P. Sirovátka, T. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda* [online]. [cit. 2012-03-14]. str. 273

²⁸ Mareš, P. Sirovátka, T. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda* [online]. [cit. 2012-03-14]. str. 274 - 275

Vede totiž k odcizení se vylučovaných hlavnímu proudu společnosti, jeho hodnotám a institucím (Duffy 1995).²⁹

Jako sociální vyloučení označujeme proces, v jehož rámci je jedinci, skupině jedinců či komunitě výrazně znesnadňován či zcela zamezován přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti.

Některé skupiny obyvatel jsou sociálním vyloučením ohroženy více než jiné. Jedná se *například* o:

- nedostatečně vzdělané osoby,
- dlouhodobě nebo opakovaně nezaměstnané,
- lidí s mentálním či fyzickým handicapem,
- osoby trpící nějakým druhem závislosti,
- osaměle žijící senior,
- imigranty,
- příslušníky různě (etnicky, nábožensky, sexuální orientací aj.) definovaných menšin,
- lidí, kteří se ocitli v těžké životní situaci, z níž si sami nedokáží pomoci a další.

Riziko sociálního vyloučení se zvyšuje v případě jedinců a skupin, u kterých se kumulují výše uvedené (popř. některé další) faktory.

Sociální vyloučení je často spojeno a projevuje se *zejména* (nikoli však pouze):

- prostorovým vyloučením (jedinci a skupiny postižené sociálním vyloučením *často* žijí v uzavřených a/nebo izolovaných lokalitách s nízkou úrovní bydlení a nedostatečnou občanskou vybaveností),
- symbolickým vyloučením spojeným se stigmatizací (zevšeobecňujícím přisuzováním negativních vlastností) jedinců či skupin,
- nízkou mírou vzdělanosti a ztíženou možností tuto nevýhodu překonat,
- ztíženým přístupem k legálním formám výdělečné činnosti, závislostí na sociálních dávkách a s tím spojenou materiální chudobou,
- rizikovým životním stylem, špatnými hygienickými poměry a s nimi souvisejícím horším

²⁹ Mareš, P. Sirovátka, T. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda* [online]. [cit. 2012-03-14]. str. 276

zdravotním stavem,

- životními strategiemi orientovanými na přítomnost,
- uzavřeným ekonomickým systémem vyznačujícím se častým zastavováním majetku a půjčováním peněz na vysoký úrok (lichva a tzv. rychlé půjčky),
- větším potenciálem výskytu sociálně patologických jevů (např. alkoholismu, narkomanie či gamblerství) a kriminality (zvýšeným rizikem stát se pachatelem, ale i obětí trestné činnosti),
- sníženou sociokulturní kompetencí (např. jazykovou bariérou, nezkušeností či neznalostí vlastních práv a povinností).

Uvedené (případně jiné možné) projevy sociálního vyloučení se vyskytují v různých situacích v rozdílné míře. O sociálním vyloučení je možné hovořit i tehdy, vyskytují-li se jen některé z nich.³⁰

2.2 Sociální rizika

Objevující se nová sociální rizika jsou produktem, měnící se situace ve společnosti. Vytváří je především nestabilní ekonomická situace. V rámci globalizace se neustále mění trh práce, který je odrazem změn, které přinesla.

Nové sociální riziko představuje například situace, kdy člověk sice má práci, její charakter a odměna za ni mu však neumožňuje vymanit se z chudoby, a dokonce mu ani neumožňuje hradit náklady na bydlení bez příslušných sociálních dávek. Dříve patřili do skupiny chudých lidé, kteří žádnou práci neměli, ať již z důvodu nezaměstnanosti, stáří, či nemoci. Nové sociální riziko tzv. pracující chudoba – připomíná spíše poměry, které vládly po většinu 19. Století, kdy bylo vcelku běžné, že celé kategorie námezdních zůstávaly chudé, i když jejich příslušníci usilovně pracovali.³¹

Dalším novým rizikem se stává nejistota, kterou představuje hrozba, že člověk zestárne v chudobě, třebaže pracoval po celý život a zároveň po celý život platil daně a pojistné. Tento typ nového rizika plyne ze skutečnosti, že odpracovaná doba už zaměstnance přestává spolehlivě zajišťovat pro období, kdy v důsledku stáří přestane být ekonomicky

³⁰ Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti [online]. Praha, srpen, 2006 [cit. 2012-03-14]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analýza_romskych_lokalit.pdf

³¹ KELLER, Jan. Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. 2010 str. 146

aktivní. V minulosti toto riziko představovalo to, že v chudobě zestárli zpravidla jen ti, kdo z nejrůznějších důvodů nepracovali a nebyli zajištěni dostatečným majetkem.³²

Jedním z nových rizik je i hrozba, že člověk nezíská kvalifikované (či vůbec žádné) zaměstnání i přesto, že investoval svůj čas, píli a energii do vzdělávání. Jde tedy o skutečnost, že před starými riziky člověka nemusí chránit ani vzdělání, tedy že hrozba neplnohodnotné práce a nezaměstnanosti se začíná týkat i vysokoškoláků. Staré riziko v této souvislosti spočívalo spíše v tom, že špatné, či dokonce žádné zaměstnání hrozilo pouze lidem s nejnižším vzděláním.³³

2.3 Prostorová dimenze sociálního vyloučení

Jednou z nejdůležitějších dimenzí sociálního vyloučení je dimenze prostorová. Tato dimenze se dále dělí na nedobrovolné vyloučení, segregaci (lat. = oddělit, vzdálit, vyloučit) nebo separaci, tj. dobrovolné odloučení.

Definice segregace:

Segregace patří mezi tradiční pojmy urbánní sociologie a znamená oddělení diferencovaných sociálních skupin do rozdílných obytných oblastí města. Je tedy prostorovým vyjádřením sociální nerovnosti.³⁴

Segregace má různorodé příčiny, nabývá velmi rozmanitých forem a přináší rozličné důsledky. Pojem segregace má dva poněkud odlišné významy a zbarvení. Můžeme ho vnímat jako hodnotově neutrální analytický termín, kde segregací rozumíme míru rozdílů v prostorovém rozložení rozmanitých sociálních skupin obyvatelstva. Takovou míru můžeme změřit a porovnávat její změnu za určité období nebo odlišnosti mezi různými skupinami obyvatel, městy či regiony. Termín segregace je však většinou používán jako normativní s tím, že segregace představuje společenský problém. Velmi však záleží na hodnotách sdílených danou společností, kdy se určitá míra sociálně-prostorové diferenciace, tj. segregace v prvním výše uvedeném slova smyslu, stává problémem, tj. segregací v druhém výše uvedeném pojetí.³⁵

³² KELLER, Jan. Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. 2010 str. 146

³³ KELLER, Jan. Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. 2010 str. 146

³⁴ Burjanek, A. Sociologický časopis, 1997, Vol. 33 (No. 4: 423-434) str. 423

³⁵ SÝKORA, Luděk, TEMELOVÁ, Jana. Prevence prostorové segregace. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Ministerstvo pro místní rozvoj, 2005, str. 5

Segregaci můžeme vnímat z pohledu míry vnitřní prostorové různorodosti sídel (úroveň rozdílů mezi jednotlivými čtvrtěmi) a zároveň podle odlišnosti určité čtvrti od ostatních částí města z hlediska sociální skladby zde žijících obyvatel.

Z hlediska velikosti území může existovat prostorová segregace mezi jádrovými městy a jejich zázemím v rámci metropolitních oblastí a městských regionů, mezi jednotlivými čtvrtěmi uvnitř měst nebo mezi obytnými bloky v rámci jedné čtvrti (Musterd a kol., 1999 in: Sýkora a Temelová)³⁶

Velmi důležité je uvědomit si, že problém sociální exkluze v jeho prostorovém aspektu není definitivně řešitelný, ale je ve společnosti permanentně přítomný jako extrémní výraz sociální diferenciacie společnosti – ať již na základě materiálních (rozdíly v příjmu, majetku), etnických a kulturních rozdílností či rozdílností v životním způsobu. Dále si je třeba uvědomit, že jde o problém komplexní, který:

- vyžaduje souhru řady zainteresovaných aktérů (státní správa a jí řízených organizací, jako jsou úřady práce, vzdělávací zařízení, ..., samosprávy, neziskové organizace a v neposlední řadě i sami obyvatelé sociálně vyloučených území),
- nelze řešit jen redistribucí (a již vůbec ne jen pouhým zesílením sociální kontroly nad vyloučeným územím a jejich obyvateli, ale celou řadou koordinovaných opatření),
- má dnes často v řadě případů již vícegenerační rozměr a totéž lze říci i o možnostech jeho řešení. Mínilo tím, že z hlediska fundamentálního řešení je nutný přístup, který bude usilovat o inkluzi již nejmladší generace obyvatel vyloučených území (počínaje snahou ovlivnit její proces socializace ve vzdělávacích institucích a prostřednictvím jejich pravidelného kontaktu s jejich vrstevníky z majoritní populace).³⁷

2.3.1 Formy rezidenční segregace

Rezidenční segregaci je možné definovat jako relativní prostorové oddělení nebo proces oddělování určitých skupin obyvatelstva od zbytku společnosti do různých oblastí a zón

³⁶ SÝKORA, Luděk, TEMELOVÁ, Jana. Prevence prostorové segregace. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Ministerstvo pro místní rozvoj, 2005, str. 6

³⁷ Mareš, P. Horáková, M. Rákoczyová, Sociální exkluze na lokální úrovni. VÚPSV, v.v.i. Praha, 2008. ISBN 978-80-7416-014-1. str. 10

sídel na základě socioekonomických, etnických a kulturních charakteristik (Burjanek, 1997; Musterd a kol., 1999 in: Sýkora a Temelová)

Existence sociálního, etnického, kulturního i jiného rozrůznění společnosti vede prostřednictvím prostorového oddělování k vytváření rozmanitých forem koncentrace a segregace různorodých skupin obyvatel. Rozmanité formy prostorové koncentrace a segregace jsou také určovány charakteristikami oddělené skupiny (vertikální diferenciace daná sociálně-ekonomickým statutem a horizontální diferenciace daná etnickou či rasovou příslušností, typem domácností, demografickými a kulturními znaky, životním stylem apod.), fyzickými stránkami bydlení (typ a stav zástavby) či velikostí segregovaného území (sídlo, čtvrť nebo část sídla, ulice, skupina domů, jeden dům). U oddělené skupiny zpravidla dochází ke kombinaci vertikálních a horizontálních charakteristik.³⁸

A) Nedobrovolné

Ghetto

Označení „Ghetto“ pochází historicky z benátského slova „gietto“, jež označovalo čtvrť Benátek, jež byla roku 1516 vyhrazena pro židy.³⁹

Ne všechny případy rasové nebo etnické segregace lze považovat za ghetto v pravém slova smyslu. V době globalizace více než kdy jindy vznikají prakticky ve všech zemích enklávy imigrantů, které nejsou ghetty. Představují přestupní stanici, ve které se nově příchozí aklimatizují, navazují kontakty a seznamují se s prostředím a z níž se později přesunují mimo komunitu svých soukmenovců.⁴⁰

Pro vymezení ghetta je podstatné určit, jakou funkci naplňuje vzhledem k okolní majoritní společnosti. Takové určení obsahuje definice Loïca Wacquanta. Podle tohoto francouzského sociologa dlouhodobě působícího ve Spojených státech ghetto prostorově uvěznuje ovládanou skupinu, aby umožnilo vládnoucím monopolizovat žádané statky a příležitosti (Wacquant 2004 in: Keller). Wacquant porovná situaci amerických ghett se situací předměstí evropských velkoměst. Uvádí, že americká ghetta se od evropských chudých předměstí liší již svojí velikostí. V největším chicagském černošském ghettu žije na rozloze několika set kilometrů čtverečních 400 000 obyvatel. Velká ghetta v New

³⁸ SÝKORA, Luděk, TEMELOVÁ, Jana. Prevence prostorové segregace. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Ministerstvo pro místní rozvoj, 2005, str. 7

³⁹ KELLER, Jan. Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. 2010 str. 103

⁴⁰ KELLER, Jan. Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. 2010 str. 103

Yorku mají dohromady milion obyvatel. V každé ze zchátralých čtvrtí pařížských předměstí žije jen zhruba desetina tohoto počtu obyvatel. Zatímco lidé z předměstí Paříže běžně vycházejí pracovat, nakupovat a bavit se mimo svojí čtvrť, obyvatelé amerických ghett žijí v izolaci od zbytku města po celý život. Mnozí černoši tak znají z venkovní společnosti jen sociální pracovníky, policii, soudy a vězení. Sňatky uzavírají na rozdíl od francouzských minorit, z 97 % v rámci svého etnika. Zatímco v rámci každé z předměstských čtvrtí ve Francii spolu žije (i když občas ne právě souladně) až třicet různých národností a mezi nimi i hodně rodilých Francouzů, americká ghetta jsou rasově téměř zcela homogenní. Zatím co černoši byli umístěni do ghett z důvodů rasismu, etnické minority v evropských městech žijí na chudých předměstích nikoliv z těchto důvodů, nýbrž proto, že patří mezi neúspěšné nekvalifikované dělníky. Jakmile někteří kariérově postoupí, stěhují se mezi ostatní úspěšné. Proto například ve Francii, opět na rozdíl od USA, neexistují zvláštní čtvrti střední vrstvy černochoů nebo Arabů.⁴¹

Americká ghetta se odlišují od takzvaných problémových předměstí evropských velkoměst také celkovou mírou a úrovní chudoby. Na etnicky smíšených předměstích Paříže má placené zaměstnání zhruba polovina obyvatel, v amerických je to v průměru 16 %. Jediným příjmem obyvatel amerických ghett jsou sociální dávky a potravinové lístky.⁴²

Souhrnně lze konstatovat, že černošské ghetto vyrůstá primárně z etnicko-rasové příslušnosti, zatímco francouzská předměstí jsou produktem třídní situace, která je jen druhotně ovlivněna etnicky. Proto je obtížné si představit, že by kdy situace na sociálně citlivých předměstích evropských měst mohla dosáhnout katastrofálních rozměrů uzavřených amerických ghett.⁴³

B) Dobrovolné

Segregace nemusí být jen nedobrovolná, jako je tomu v případě většiny obyvatel ghett, slumů nebo v případech jiných forem nedobrovolné segregace. Nemusí být sociálním vyloučením deprivovaných, ale může představovat (dobrovolné) sociální odloučení privilegovaných nebo odlišných, chtějících si uchovat vlastní kulturu, způsob života či

⁴¹ KELLER, Jan. Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. 2010 str. 103 - 104

⁴² KELLER, Jan. Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. 2010 str. 104

⁴³ KELLER, Jan. Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. 2010 str. 105

náboženství, popřípadě těžit ze společně sdíleného sociálního a kulturního kapitálu, kterým zbytek společnosti nedisponuje.⁴⁴

Tento proces má svojí historii. V Londýně i některých dalších britských městech mylo možno nalézt už v 18. století čtvrti, které nebyly přístupné pro každého, ale pouze pro ty, kdo v nich vlastnili nemovitosti. Jednalo se převážně o aristokracii, které se podařilo přenést anglický ideál soukromé usedlosti z venkova přímo doprostřed měst. Celé ulice byly ohrazeny mřížemi a vysokými ploty, takže byly přístupné jen pro ty, kdo měli klíče od bran a branek. Dovnitř těchto soukromých čtvrtí mohli vstupovat pouze lidé zámožní a dobře oblečení.⁴⁵

a) Enklávy

Enklávy (kulturní, imigrační nebo etnické) neboli více či méně uzavřené oblasti obývané převážně jednou etnickou nebo kulturní skupinou. Jde o dobrovolně vyvinutou prostorovou koncentraci, soustřeďující příslušníky určité skupiny populace za účelem zvýšení ekonomického, sociálního, politického anebo kulturního rozvoje vlastních členů, udržení vlastního způsobu života (hodnot, norem, vzorců chování a sociálních institucí, počínaje rodinou) nebo izolace od nepřátelského okolí a zvyšující pocit ontologického i faktického bezpečí. Platí to v první řadě například pro imigranty, kteří neovládají zvyklosti a často ani jazyk hostitelské země. Tendence migrantů vytvářet segregované enklávy je obecnou tendencí, neboť poskytují svým obyvatelům nejen důvěrně známé kulturní i jazykové prostředí (řada z nich – alespoň v počátku – nevládne dobře a část dokonce vůbec jazykem hostitelské země), ale i sociální kapitál, vzájemnou důvěru. Enkláva může být indikována mírou a povahou kontaktů dané uzavřené komunity s okolím, včetně míry homogamie manželství jejich členů nebo udržováním vlastních sociálních institucí – odděleného školství apod.⁴⁶

b) Citadely

Citadely představují oblasti, ve kterých se dobrovolně soustřeďují příslušníci určité skupiny obyvatelstva, definované většinou vůči svému okolí nadřazeným postavením z hlediska moci, bohatství a společenského statusu (na rozdíl od enkláv zde také lidé spíše

⁴⁴ Mareš, P. Horáková, M. Rákoczyová, Sociální exkluze na lokální úrovni. VÚPSV, v.v.i. Praha, 2008. ISBN 978-80-7416-014-1. str. 16

⁴⁵ KELLER, Jan. Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. 2010 str. 85

⁴⁶ Mareš, P. Horáková, M. Rákoczyová, Sociální exkluze na lokální úrovni. VÚPSV, v.v.i. Praha, 2008. ISBN 978-80-7416-014-1. str. 17

bydlí, než pracují). Vznikají za účelem zvýšení nadřazeného postavení jejích obyvatel a mají je ochránit před stykem s ostatní populací – jde o vrcholnou formu privatizace prostoru. Citadely mají často podobu uzavřených komunit - pevností (gated communities), které jsou od okolí odděleny i fyzickou bariérou, jasně označeným a kontrolovaným vstupem (kamerové systémy, bezpečnostní služba kontrolující vstup do citadely, což má zabránit tomu, aby do ní pronikly nežádoucí osoby – nejen ty nebezpečné či obtěžující, ale i ty, jež sem prostě nepatří) s cílem udržet nežádoucí nebo prostě jen jiné jedince vně „citadely - pevností“. Citadely jsou většinou charakteristické nejen omezením vstupu „jiných“, ale i absencí veřejného prostoru.⁴⁷

⁴⁷ Mareš, P. Horáková, M. Rákoczyová, Sociální exkluze na lokální úrovni. VÚPSV, v.v.i. Praha, 2008. ISBN 978-80-7416-014-1. str. 18

3. Praktická část – výzkum

V praktické části, která se zabývá výzkumem na dané téma, jsem si zvolil níže uvedené hypotézy. Vztahují se ke zvolenému tématu. Dále uvádím metodiku výzkumu, kterou jsem zvolil za účelem rychlé zpětné vazby. Uvádím zde postup, jakým jsem docílil výsledku šetření. V závěru praktické části jsou obsaženy výsledky výzkumu.

3.1 Hypotézy

- A) Předpokládám, že většina dotazovaných, nebude hodnotit svojí domácnost jako chudou.
- B) Předpokládám, že většina lidí ze vzorku nebude díky své finanční situaci strádat jak psychicky, tak i po zdravotní stránce.
- C) Domnívám se, že většina dotazovaných může ze svých příjmů dosáhnout na vlastní sociální potřeby.

3.2 Metodika výzkumu

Počátek výzkumu byl zahájen v na přelomu prosince a ledna 2012. Pro výzkum jsem zvolil formu dotazníku. Dotazník je anonymní, rychlý a jednoduchý pro vyplnění respondenty. V dotazníku jsou uvedeny otázky, zabývající se problematikou subjektivní chudoby, pro získání pohledu respondentů na toto téma. Dotazník se skládá z jedenácti uzavřených otázek, kde je, rozdělení např. do věkových skupin, dosažené vzdělání či podle pohlaví. Dotazník byl realizován papírovou formou.

Osloveni byli lidé z města Chrudimi a jejího okolí, dále pak studenti Univerzity Pardubice, Filozofická fakulta, obor Komunitní studia. Dotazník byl podán 120 respondentům a navrátilo se jich 115. Sběr dat byl ukončen v březnu 2012.

Nesetkal jsem se s výslovným odmítnutím dotazníku. Navracené dotazníky byly zcela vyplněné a bez nečitelných označení odpovědí.

3.3 Analýza výsledků

Tato část výzkumu, zahrnuje podrobnou ukázkou a shrnutí výsledků k daným otázkám. Pro zpracovaná data jsou použity tabulky a grafy, po kterých, následuje další zpracování odpovědí na otázky.

V tabulkách jsou uvedeny hodnoty absolutní a relativní četnosti. Pro výpočet byl použit vzorec:

$$f_i = (n_i / n) * 100$$

- při čemž - f_i = relativní četnost v procentech

n_i = absolutní četnost

n = celkový počet respondentů

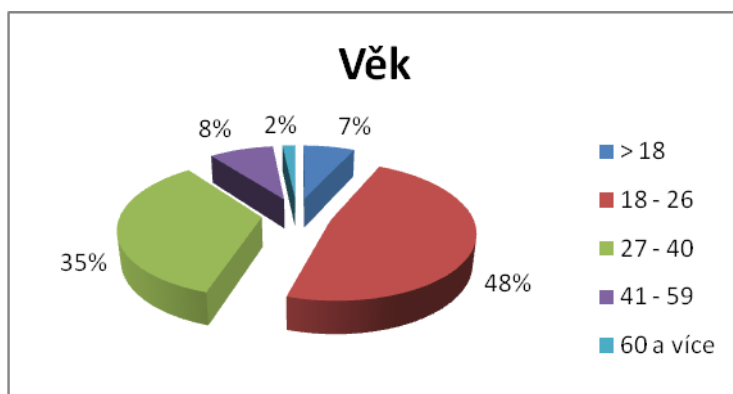
Otázky:

1. Věk

Tabulka č. 1 – Věkové skupiny

Odpověď	Absolut. č.	Relativ. č.
> 18	8	7%
18 - 26	55	48%
27 - 40	40	35%
41 - 59	10	8%
60 a více	2	2%
celkem	115	100%

Graf č. 1 – Věkové skupiny

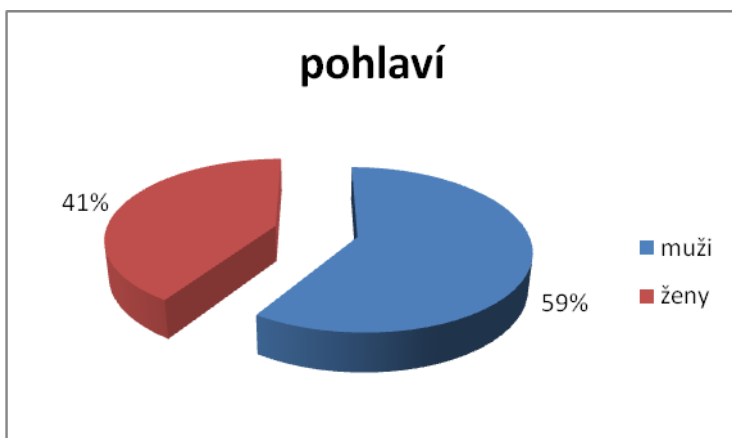
V této otázce je rozdělení do věkových skupin k znázornění pestrosti vzorku vybraných respondentů. Škála je několika stupňová pro detailnější výsledek. Největší počet respondentů, zahrnuje věková skupina 18 – 26 let, která činí z celého vzorku 48%. Nejméně pak skupina 60 a více let, ta činí z celého vzorku jen 2%. Nejvíce ohrožení chudobou jsou děti, mladiství a staří lidé, to vyplývá ze světových výzkumů. Z tohoto vzorku tyto skupiny dohromady tvoří 9%.

2. Pohlaví?

Tabulka č. 2 – Rozdělení na pohlaví

Odpověď	Absolut. č.	Relativ. č.
muž	68	59%
žena	47	41%
celkem	115	100%

Graf č. 2 – Rozdělení na pohlaví

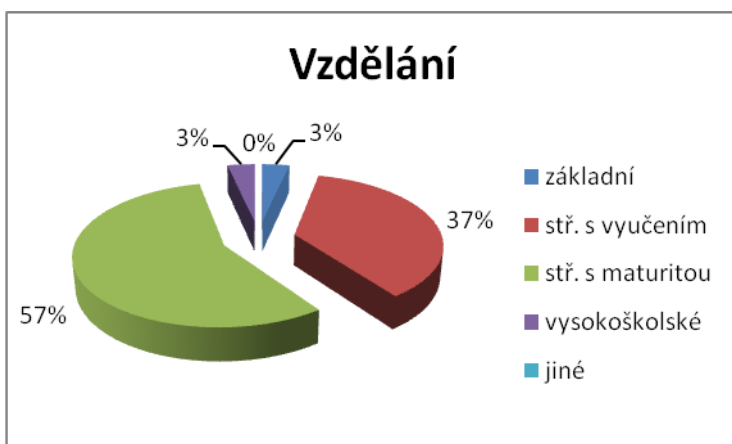
Tato otázka, shrnuje rozložení vzorku respondentů podle pohlaví. Z výsledků je patrné, že větší zastoupení mají muži s 59%. Žen bylo dotazovaných 41%.

3. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Tabulka č. 3 – Dosažené vzdělání

Odpověď	Absolut. č.	Relativ. č.
Základní	4	3%
střední odborné s vyučením	42	37%
střední odborné s maturitou	65	57%
Vysokoškolské	4	3%
jiné	0	0
celkem	115	100%

Graf č. 3 – Dosažené vzdělání

U třetí otázky bylo ve vzorku nejvíce zastoupené vzdělání středoškolské s maturitou s 57%. Nejméně pak vzdělání vysokoškolské, dále vzdělání základní, ale to se

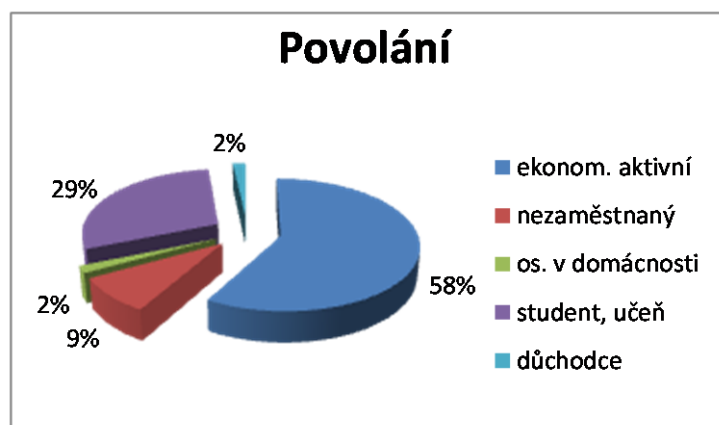
nejspíše odvíjí od počtu lidí ve vzorku pod 18 let. Ze vzorku vyplývá, že většina respondentů má vyšší stupeň vzdělání (středoškolské s maturitou a vysokoškolské).

4. Jste?

Tabulka č. 4 - Povolání

Odpověď	Absolut. č.	Relativ. č.
Ekonomicky aktivní	67	58%
Nezaměstnaný/a	10	9%
Osoba v domácnosti	2	2%
Student, učeň	34	29%
Důchodce	2	2%
Celkem	115	100%

Graf č.4 - Povolání

Z otázky č. 4. Vyplývá, že většina respondentů je ekonomicky aktivní. To koresponduje z předchozí otázkou č. 1. věk, kde vidíme, že většina respondentů je v produktivním věku a také koresponduje s otázkou č. 3 vzdělání, zde většina korespondentů dosáhla vyššího stupně vzdělání.

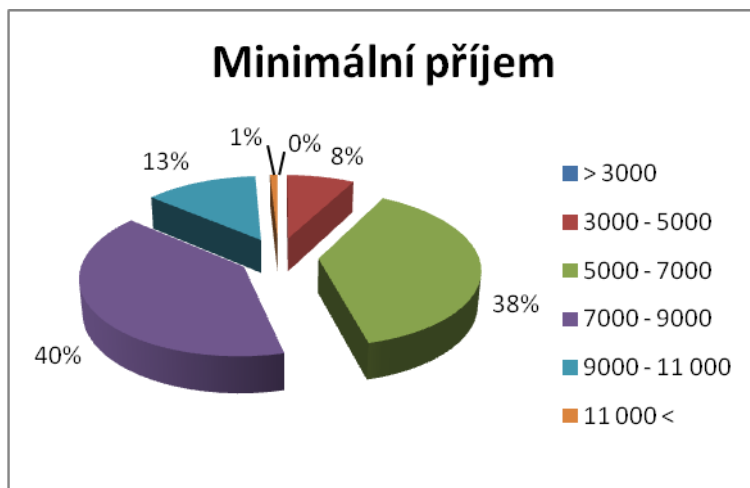
5. Jaká je vaše představa o minimálním potřebném příjmu na měsíc? (na základní živobytí, potřeby/ na osobu)

Tabulka č. 5 – Minimální potřebný příjem

Odpověď	Absolut. č.	Relativ. č.
> 3000	0	0%
3000 – 5000	9	8%
5000 – 7000	44	38%
7000 – 9000	46	40%
9000 – 11 000	15	13%

11 000 <	1	1%
Celkem	115	100%

Graf č. 5 – Minimální potřebný příjem

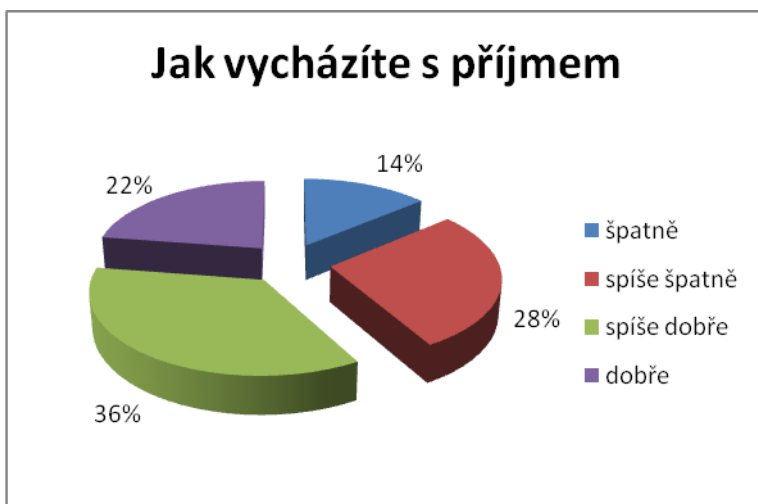
Pátá otázka poukazuje na to, že nejvíce lidí z vybraného vzorku vnímají částku 7000 – 9000 měsíčně jako přijatelnou k živobytí. Tato částka je přitom více než dvojnásobná, oproti uznanému životnímu minimu (v něm není započítám příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení).

6. Vycházíte se svým měsíčním příjmem?

Tabulka č. 6 – vycházíte s měsíčním příjmem

Odpověď	Absolut. č.	Relativ. č.
Špatně	16	14%
Spíše špatně	32	28%
Spíše dobře	41	36%
dobře	26	22%
celkem	115	100%

Graf č. 6 – Vycházíte s měsíčním příjmem

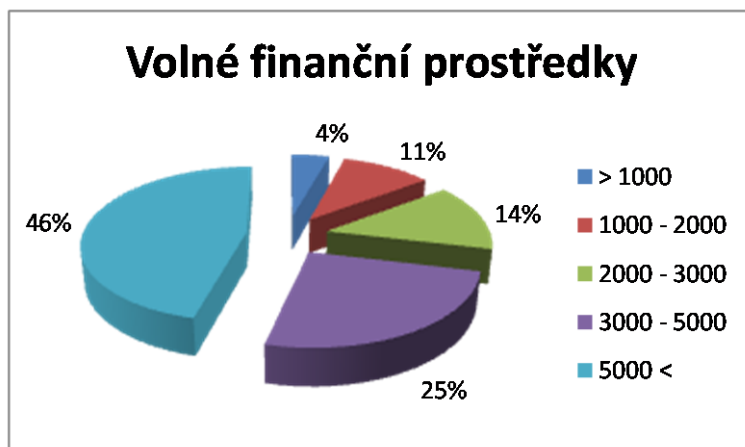
Na otázce č. 6 pozorujeme, že většina korespondentů se svými příjmy vychází v celku dobře. Ale vidíme zde, 14% lidí, kteří se svým příjmem vychází s obtížemi. To může být relativní, pokud to jsou např. studenti nebo pokud mají tito lidé vysoké nároky.

7. Jaká je výše vašich volných finančních prostředků na měsíc? (po zdanění příjmů, splacení finančních závazků)

Tabulka č. 7 – Volné finanční prostředky

Odpověď	Absolut. č.	Relativ. č.
> 1000	5	4%
1000 – 2000	12	11%
2000 – 3000	16	14%
3000 – 5000	29	25%
5000 <	53	46%
celkem	115	100%

Graf č. 7 – Volné finanční prostředky

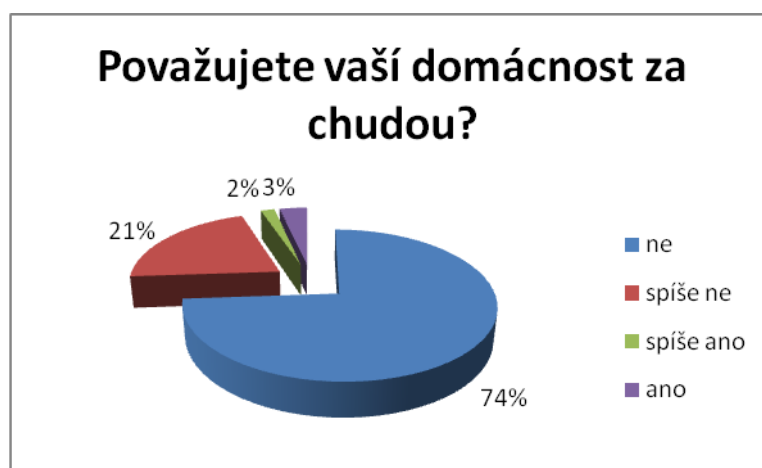
Z této otázky vyplývá, že nejvíce lidí ze vzorku se svými volnými finančními prostředky dostanou nad hranici 5000 což je částka, při které je člověk, jako jedinec, schopen se zabezpečit.

8. Považujete vaši domácnost za chudou?

Tabulka č. 8 – Chudá domácnost

Odpověď	Absolut. č.	Relativ. č.
Ne	85	74%
Spíše ne	24	21%
Spíše ano	2	2%
Ano	4	3%
Celkem	115	100%

Graf č. 8 – Chudá domácnost

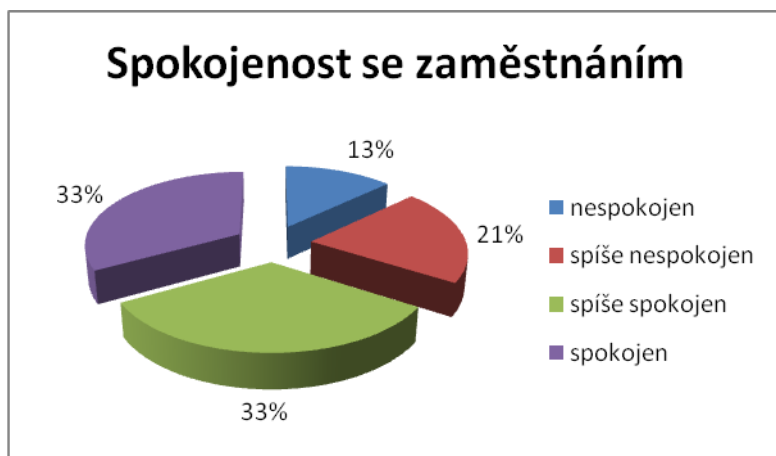
U této otázky dochází k potvrzení hypotézy A, protože valná většina respondentů se za chudou domácnost nepovažuje. Těch, kteří odmítají svou domácnost, jako chudou je více než 70%.

9. Jste spokojen/a se svým zaměstnáním? (hodnotí se výdělek, jistota zaměstnání, pracovní náplň, pracovní doba, pracovní čas, pracovní podmínky a vzdálenost práce neboli dojíždění)

Tabulka č. 9 – Spokojenost se zaměstnáním

Odpověď	Absolut. č.	Relativ. č.
Nespokojen	15	13%
Spíše nespokojen	24	21%
Spíše spokojen	38	33%
spokojen	38	33%
celkem	115	100%

Graf č. 9 – Spokojenost se zaměstnáním

V otázce č. 9 vidíme, že rozdíly mezi spodní vrchní hranicí nejsou, tak výrazné jako u jiných otázek. Jen třetina dotazovaných je zcela spokojena se svým zaměstnáním. V dnešní době je nejistota, pracovní podmínky a časová náročnost, kterou musí lidé ve svém zaměstnání podstoupit opravdu velká, proto se odráží na výsledku, této otázky.

10. Odráží se vaše finanční situace na zdravotním a psychickém stavu?

Tabulka č. 10 – Odrážení finanční situace

Odpověď	Absolut. č.	Relativ. č.
Ne	53	46%
Spíše ne	38	33%
Spíše ano	20	17%
Ano	4	4%
Celkem	115	100%

Graf č. 10 – Odrážení finanční situace

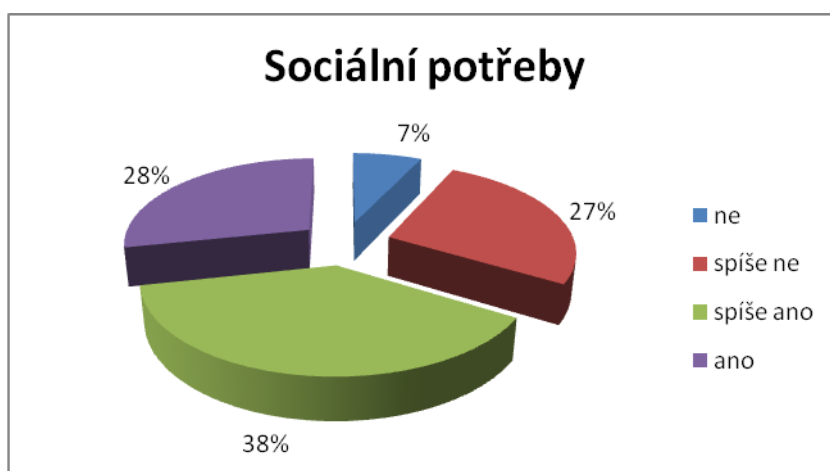
Jedním z rizik nedostatku finančních prostředků, z kterých, plynou i jiné deprivace, mohou být zdravotní nebo psychické problémy. Lidé z tohoto vzorku jsou víceméně, v pořádku. Skoro polovina dotazovaných nevnímá svoji finanční situaci za problematickou ohledně zdravotního a psychického stavu. Tím se potvrzuje druhá hypotéza B, že většina lidí ze vzorku nestrádá kvůli své finanční situaci, jak po zdravotní, tak i po psychické stránce.

11. Umožňuje vám vaše finanční situace realizovat sociální potřeby? (kulturní a společenský život, koníčky, dovolená mimo bydliště, jiná rekreace)

Tabulka č. 11 – Sociální potřeby

Odpověď	Absolut. č.	Relativ. č.
Ne	8	7%
Spíše ne	30	27%
Spíše ano	43	38%
Ano	32	28%
Celkem	115	100%

Graf č. 11 – Sociální potřeby

Lidé z tohoto vzorku, jsou díky své finanční situaci schopni ve většině případů, provozovat alespoň nějakou z činností co se týče rekreace, kultury nebo svých koníčků. Zde se potvrzuje třetí hypotéza C. Většina lidí z tohoto vzorku je schopna dosáhnout na nějakou ze svých sociálních potřeb.

3.4 Shrnutí výsledků

V této části se budu věnovat výsledkům, které vyplívají z výzkumné části a potvrzují předem stanovené hypotézy. Cílem bylo zjistit, jaký mají lidé pohled na subjektivní chudobu.

První hypotéza A.

„Předpokládám, že většina dotazovaných, nebude hodnotit svojí domácnost jako chudou.“

Tato hypotéza se potvrdila v otázce číslo 8., kde 74% respondentů jasně označilo svou domácnost za nechudou. To vyplívá i z dalších otázek, např. otázka číslo 1.. Zde se ukázalo, že většina dotazovaných je v produktivním věku, tedy, že už jsou nebo stále jsou schopni pracovat, a proto mají finanční příjem. Dalším výsledkem, který by tomu mohl nasvědčovat, je úroveň vzdělání, zjištěna v otázce číslo 3.. Z této otázky vyšlo najevo, že většina respondentů, má vyšší stupeň vzdělání (středoškolské s maturitou a vysokoškolské). Poslední a potvrzující otázkou může být číslo 4., která je zaměřena na zjištění povolání respondentů. Výsledkem bylo, že 58% dotázaných je ekonomicky aktivní.

Druhá hypotéza B.

„Předpokládám, že většina lidí ze vzorku nebude díky své finanční situaci strádat jak psychicky, tak i po zdravotní stránce.“

V dnešní době, kdy se rozevírají pomyslné nůžky ve společnosti a vše musí být co nejrychlejší, většina lidí musí nakládat se svými finančními prostředky velmi opatrně. Stres a náročnost samotného života se pak může na člověku projevit zdravotními nebo psychickými problémy. Ze vzorku těchto respondentů tomu, ale není. Hypotéza B byla potvrzena, když respondenti odpovídali na otázku. Odráží se vaše finanční situace na zdravotním a psychickém stavu? Odpověděli ve větší míře, že se na nich nijak zvlášť neprojevuje. V jiném vzorku by, ale tato odpověď mohla být zcela opačná, jedná se o vzorku respondentů.

Třetí hypotéza C.

„Domnívám se, že většina dotazovaných může ze svých příjmů dosáhnout na vlastní sociální potřeby.“

I tato hypotéza se potvrdila, když respondenti označili odpověď spíše ano, v míře 38% a odpověď ano, označilo 28% dotazovaných. Z toho vyplývá, že většina respondentů je schopna se svými finančními prostředky provozovat své zájmy a koníčky, jako např. kulturní akce nebo rekreaci mimo své bydliště. Dosáhnout na tuto položku v lidském životě je velmi důležité, zejména pro odreagování a nabrání nových sil do dalšího počínání.

Závěr

Tématem mé závěrečné práce je chudoba a sociální vyloučení, bohužel je neustále aktuální a minimálně v příštích dekádách let aktuálním nejspíše zůstane. Můj zájem o chudobu vznikl především při studiu na vysoké škole např. na seminářích sociální politiky. Dále pak při podobných studijních předmětech, z medií, také i z dokumentů a životopisných životopisných filmů.

V první části, jsem uvedl definice a teoretické úvahy, ale i některá faktická data, např. o celosvětových příjmech obyvatelstva, kde je pro nás až nepředstavitelné, že lidé dokážou přežít s jedním až dvěma dolary na den. Teoretická část zahrnuje i postupy pro měření chudoby ve společnosti a její druhy, které jsou opravdu rozmanité. Jsou zde i nastíněny některé příčiny vzniku chudoby a způsoby řešení této situace.

Další částí mé práce, je také sociální vyloučení, které úzce souvisí s chudobou, a v některých případech jsou spolu spjaty. Především mě zaujaly lokality, které v naší republice nejsou, a doufám v to, že ani nebudou, nebo alespoň v takovém měřítku jako v jiných zemích. Jedná se především o ghetta, která jsou rozšířena i v Evropě, ale nedosahují takových rozměrů jako v USA. Další velké segregované oblasti jsou např. slummy v Africe nebo favely v Jižní Americe. V této době se vytváří nová a neprozkoumaná sociální rizika. Jak už v těchto uvedených oblastech, tak i v oblastech, kde by je člověk nečekal.

V poslední části této práce, je umístěn vlastní výzkum, který se skládá z výzkumných otázek, kterými jsem chtěl dosáhnout jednoho z předem stanovených cílů. Jsou zde tedy uvedeny výzkumné otázky, metodologie výzkumu, kde se čtenář dozví, jaký jsem zvolil postup pro můj výzkum a tím byl dotazník složený z uzavřených otázek. Tyto otázky byly z části identifikačními (věk, pohlaví) a otázky zaměřené na pohled co je pro jakého jedince dostatečná míra prostředků k živobytí. Z výsledku mého vzorku respondentů vyplynulo, že většina po finanční stránce nestrádá a tím uniká před propastí chudoby, v které by se jistě nikdo z nás, ocitnout nechtěl.

Je otázkou vzdálené budoucnosti, zda se společnosti povede, chudobu a sní spojené následky vymístit nebo jestli se situace nebude nadále zhoršovat. Velkým problémem se stává světové přelidňování, hlavně v těch nejchudších oblastech, kde už teď jsou obrovské a fatální problémy např. s hladem a nemocemi. S přelidňováním a zvětšující se celosvětovou

výrobou, také souvisí stoupající spotřeba všeho, co může Země dát a tím se lidé připravují o domov.

Seznam použité literatury

- 1) Krebs, V. a kol. Sociální politika, 4. vyd. Praha : ASPI, a. s., 2007, s. 504
- 2) KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. 1. vyd. Praha: SLON, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7419-031-5.
- 3) Mareš, Petr. *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*[online]. Vol. 36 (No. 3: 285-297). Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno: Sociologický časopis, 2000, roč. 2000, č. 3 [cit. 2012-03-14]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/028583b8ba8110c76a6ae9d260c5c0374e096283_376_285MARES.pdf
- 4) Mareš, Petr, Chudoba v České republice v letech 2004
- 5) Mareš, Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, 1.vydání, Praha, Sociologické nakladatelství, 1999
- 6) Mareš, P. Sirovátka, T. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda* [online]. [cit. 2012-03-14]. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2008, Vol. 44, No. 2: 271–294. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz>
- 7) Mareš, P. Horáková, M. Rákoczyová, Sociální exkluze na lokální úrovni. VÚPSV, v.v.i. Praha, 2008. ISBN 978-80-7416-014-1.
- 8) Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti [online]. Praha, srpen, 2006 [cit. 2012-03-14]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analyza_romskych_lokalit.pdf
- 9) SÝKORA, Luděk, TEMELOVÁ, Jana. *Prevence prostorové segregace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Ministerstvo pro místní rozvoj, 2005

10) Projekt: K naplnění předpokladů pro výkon činnosti v sociálních službách, -
Registrační číslo projektu: CZ.1.04/3.1.03/22.00130
(<http://granty.vses.cz/dokument/Socialni%20politika.pdf>)

11) Burjanek, A. Sociologický časopis, 1997, Vol. 33 (No. 4: 423-434)

Internetové zdroje

- 1) <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1063>
- 2) <http://dreamlife.cz/chudoba-ve-svete-pohled-na-druhoustranumince/article.html?id=1533>
- 3) http://www.rozvojovka.cz/chudoba_226_15.htm
- 4) <http://www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/eurostat-v-ceske-republice-je-nejnizsi-riziko-chudoby-ze-zemi-eu-006980>

Obrázky

Obrázek č. 1 - <http://dreamlife.cz/osobni-rozvoj/mysleni/chudoba-ve-svete-pohled-na-druhou-stranu-mince/gallery.php?id=1533&photo=11936>

Obrázek č. 2 - <http://dreamlife.cz/osobni-rozvoj/mysleni/chudoba-ve-svete-pohled-na-druhou-stranu-mince/gallery.php?id=1533&photo=11935>

Tabulky

- Tabulka č. 1 – Věkové skupiny
- Tabulka č. 2 – Rozdělení na pohlaví
- Tabulka č. 3 – Dosažené vzdělání
- Tabulka č. 4 – Povolání
- Tabulka č. 5 – Minimální potřebný příjem
- Tabulka č. 6 – Vycházíte s měsíčním příjmem
- Tabulka č. 7 – Volné finanční prostředky
- Tabulka č. 8 – Chudá domácnost
- Tabulka č. 9 – Spokojenost se zaměstnáním
- Tabulka č. 10 – Odraz finanční situace
- Tabulka č. 11 – Sociální potřeby

Grafy

- Graf č.1 - Věkové skupiny
- Graf č.2 – Rozdělení na pohlaví
- Graf č.3 – Dosažené vzdělání
- Graf č.4 – Povolání
- Graf č.5 – Minimální potřebný příjem
- Graf č.6 – Vycházíte s měsíčním příjmem
- Graf č.7 – Volné finanční prostředky
- Graf č.8 – Chudá domácnost
- Graf č.9 – Spokojenost se zaměstnáním
- Graf č.10 – Odraz finanční situace
- Graf č.11 – Sociální potřeby

Přílohy

1) Dotazník :

Vážená paní, Vážený pane

Jmenuji se Vojtěch Vokoun, studuji 3. Ročník Univerzity Pardubice, fakultu Filozofickou, obor Komunitní studia. Tímto Vás prosím o vyplnění dotazníku na téma Chudoba a sociální vyloučení. Výsledky výzkumu použiji výhradně jen pro účely mé bakalářské práce.

Dotazník je zcela anonymní a jeho výsledky slouží pouze k výše uvedenému účelu.

Děkuji za Váš čas, spolupráci a ochotu.

Odpověď, se kterou se nejvíce ztotožňujete, zakroužkujte.

1. Věk?

- a) > 18
- b) 18 – 26
- c) 27 – 40
- d) 41 – 59
- e) 60 a více

2. Pohlaví?

- a) muž
- b) žena

3. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) základní
- b) střední odborné s vyučením
- c) střední odborné s maturitou
- d) vysokoškolské
- e) jiné

4. Jste?

- a) ekonomicky aktivní
- b) nezaměstnaný/á

- c) osoba v domácnosti
- d) student, učeň
- e) důchodce

5. Jaká je vaše představa o minimálním potřebném příjmu na měsíc? (na základní živobytí, potřeby/ na osobu)

- a) > 3000
- b) 3000 – 5000
- c) 5000 – 7000
- d) 7000 – 9000
- e) 9000 – 11000
- f) 11000 <

6. Vycházíte se svým měsíčním příjmem?

- a) špatně
- b) spíše špatně
- c) spíše dobře
- d) dobře

7. Jaká je výše vašich volných finančních prostředků na měsíc? (po zdanění příjmů, splacení finančních závazků)

- a) > 1000
- b) 1000 – 2000
- c) 2000 – 3000
- d) 3000 – 5000
- e) 5000 <

8. Považujete vaši domácnost za chudou?

- a) ne
- b) spíše ne
- c) spíše ano
- d) ano

9. Jste spokojen/a se svým zaměstnáním? (hodnotí se výdělek, jistota zaměstnání, pracovní náplň, pracovní doba, pracovní čas, pracovní podmínky a vzdálenost práce neboli dojíždění.

- a) nespokojen
- b) spíše nespokojen
- c) spíše spokojen
- d) spokojen

10. Odráží se vaše finanční situace na zdravotním a psychickém stavu?

- a) ne
- b) spíše ne
- c) spíše ano
- d) ano

11. Umožňuje vám vaše finanční situace realizovat sociální potřeby? (kulturní a společenský život, koníčky, dovolená mimo bydliště, jiná rekreace)

- a) ne

- b) spíše ne
- c) spíše ano
- d) ano